

Олександра Миколаївна НЕСПРАВА

Аспірантка кафедри філософії,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
пр. Гагаріна, 72, Дніпро, 49010, Україна

Oleksandra NESPRAVA

Postgraduate student of the Department
of Philosophy,
Oles Honchar Dnipro National University,
Gagarina ave., 72, Dnipro, 49010, Ukraine

E-mail: nesprava@icloud.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0471-054X>

УДК 101.8

ФОРМУВАННЯ ТА СУТНІСТЬ АНТРОПОЛОГІЇ ОРІГЕНА ОЛЕКСАНДРІЙСЬКОГО

Received 29 April 2023; revised 30 May 2023; accepted 15 June 2023

DOI: 10.15421/352305

Анотація

Метою дослідження є аналіз антропології Орїгена Олександрійського, вивчення його поглядів на природу людства, душі, гріх і спокуту, а також їх значення для християнської теології та розуміння людського стану. Стаття спиратиметься на первинні джерела з творів Орїгена та вторинні літературні джерела, пропонуючи вичерпний огляд його антропологічної думки та її тривалого впливу. Методологія отримання нових знань базується на історико-філософському методі дослідження та теологічному аналізі текстів. У даній статті досліджується не тільки антропологія Орїгена та її вплив на християнську теологію і розуміння стану людини, але також історичний і культурний контекст, у якому жив і писав Орїген. Відповідно проводиться аналіз інтелектуальних і філософських течій того часу, а також соціального, політичного та релігійного контексту раннього християнства. Також розглядається сприйняття та тлумачення ідей Орїгена протягом наступної історії, включаючи його суперечливі погляди на такі теми, як апокатастазис (кінцеве спасіння всіх істот) і доіснування душі. Крім того, вивчити зв'язок між антропологією Орїгена та іншими аспектами його думки, такими як його христологія та тринітарне богослов'я. Нарешті, проводяться міркування над значенням антропології Орїгена для сучасної християнської думки та актуальністю його ідей для вирішення сучасних питань про людську природу, етику та духовність. Наукова новизна полягає у відкритті зв'язку між антропологією Орїгена та його екзегетичним методом: хоча алегоричний метод тлумачення Святого Письма Орїгена широко досліджувався, але його зв'язку з антропологією приділялося значно менше уваги.

Процес оновлення включає поступову трансформацію душі, спричинену дією Святого Духа та людською співпрацею. Орїген наголошував на важливості глибоких і особистих стосунків з Христом як ключі до духовного оновлення і вважав, що кінцевою метою цього процесу є досягнення стану досконалості або обоження, в якому душа повністю з'єднується з Богом. Концепція оновлення людини була центральною темою в працях Орїгена Олександрійського, і його ідей про духовне зростання, очищення та апокатастазис продовжують вивчатися та обговорюватися вченими та теологами сьогодні. Наголос Орїгена на важливості етичної поведінки та моральної цілісності в процесі людського оновлення також залишається актуальним і впливовим у сучасній християнській думці.

Ключові слова: *філософія релігії, душа, гріх, екзегеза, Орїген Олександрійський, спокута, антропологія.*

FORMATION AND ESSENCE OF ANTHROPOLOGY OF ORIGEN OF ALEXANDRIA

Abstract

The aim of the study is to analyze the anthropology of Origen of Alexandria, examining his views on the nature of humanity, the soul, sin and redemption, as well as their significance for Christian theology and understanding of the human condition. The article will draw on primary sources from Origen's writings and secondary literary sources, offering a comprehensive overview of his anthropological thought and its lasting influence. The methodology of obtaining new knowledge is based on the historical-philosophical method of research and theological analysis of texts.

In addition to examining Origen's anthropology and its significance for Christian theology and understanding of the human condition, the study could also explore the historical and cultural context in which Origen lived and wrote. This could include an analysis of the intellectual and philosophical currents of the time, as well as the social, political, and religious context of early Christianity. The study could also consider the reception and interpretation of Origen's ideas throughout history, including his controversial views on topics such as apokatastasis (the eventual salvation of all beings) and the pre-existence of souls. Furthermore, the study could examine the relationship between Origen's anthropology and other aspects of his thought, such as his Christology and Trinitarian theology. Finally, the study could reflect on the significance of Origen's anthropology for contemporary Christian thought and the ongoing relevance of his ideas for addressing contemporary questions about human nature, ethics, and spirituality.

The scholarly novelty lies in the discovery of the connection between Origen's anthropology and his exegetical method: Origen's allegorical method of interpreting Scripture has been widely studied, but its connection with his anthropology has received less attention.

The process of renewal involves the gradual transformation of the soul brought about by the action of the Holy Spirit and human cooperation. Origen emphasized the importance of a deep and personal relationship with Christ as the key to spiritual renewal, and believed that the ultimate goal of this process was the attainment of a state of perfection or deification in which the soul is fully united with God. The concept of human renewal was a central theme in the writings of Origen of Alexandria, and his ideas about spiritual growth, purification, and apokatastasis continue to be studied and debated by scholars and theologians today. Origen's emphasis on the importance of ethical behavior and moral integrity in the process of human renewal also remains relevant and influential in contemporary Christian thought.

Keywords: *Philosophy of Religion, soul, sin, exegesis, Origen of Alexandria, redemption, anthropology.*

Вступ.

Оріген Олександрійський був видатним християнським богословом і біблеїстом II-III століть нашої ери. Теологічні ідеї Орігена, який народився в Александрії, що була головним центром культурної діяльності в елліністичному світі у той час, були сформовані інтелектуальними течіями того часу і відзначалися складною взаємодією між греко-римською філософією та іудео-християнським комплексом.

Саме платонівська філософська традиція, яку широко вивчали та захоплювали в Александрії, оказала найбільший вплив на думку Орігена, але, перш за все, на становлення його вчення вплинув неоплатонік Плотін. Теологія Орігена відзначається сильним акцентом на єдності та трансцендентності Бога, що відображає платонівську ідею Єдиного як остаточного джерела та основи всього буття.

Іншим важливим впливом на думку Орігена була єврейська традиція тлумачення Святого Письма, яку також широко вивчали в Александрії. Оріген був особливо зацікавлений в алегоричному тлумаченні Писання, яке прагнуло розкрити глибші символічні значення тексту поза його буквальним змістом. Та-

кий підхід дозволив Орігену знайти глибинне теологічне значення навіть у найзвичайніших, здавалося б, приземлених уривках Святого Письма та допомогло йому розробити складну та витончену теологічну систему.

Окрім цих філософських і релігійних впливів, думка Орігена також була сформована соціальними і політичними подіями бо Александрія була космополітичним містом із впливами різних верств населення (євреїв, християн і язичників, які жили неподалік одне від одного). Цей контекст релігійної різноманітності та конфлікту допоміг сформуванню богословський підхід Орігена, який відзначався сильним наголосом на діалозі та розумінні між різними релігійними традиціями.

Загалом теологія Орігена була сформована складною взаємодією між філософськими, релігійними та соціальними течіями того часу. Його наголос на єдності та трансцендентності Бога, його інтерес до алегоричного тлумачення священних писань і його відданість міжконфесійному діалогу відображають ширший культурний та інтелектуальний контекст Александрії наприкінці II – початку III століть нової ери.

Мета та предмет дослідження.

Метою дослідження є розкриття формування та сутності антропології Оригена Олександрійського.

Предметом дослідження є релігійно-філософська система Оригена, включаючи його уявлення про Бога, Ісуса Христа та Святий Духа, а також його розуміння людини, її місця у Всесвіті та співвідношення з Богом.

Джерела.

Попередні дослідження з антропології Оригена зосереджувалися на його теології та доктрині віри. Наприклад, дослідження А.Лоута [Louth 1983] зосереджувалися на доктрині Святої Трійці в Оригена, тоді як Р.Л.Вілкен [Wilken, 2003] досліджував його вчення про Церкву та Ісуса Христа. Д.Кітінг [Keating 2007] досліджував ідею деїфікації в Оригена, тоді як П.Таразі [Tarazi 2012] та І.Рамеллі [Ramelli 2019] досліджували його вчення про апокатастасис. Одним з найважливіших досліджень, що вивчає антропологію Оригена, є монографія І.Паджет «Reconstructing Origen's System of Theology» [Paget 2018]. У ній автор пропонує нову концепцію системи теології Оригена, яка враховує його антропологію, його вчення про Церкву та Ісуса Христа, а також доктрину Святої Трійці та апокатастасис. У 2017 році Н.Рассел видав «The Cambridge Companion to Origen» [Russell 2017], де він зосередився на ключових темах вчення Оригена, таких як його теологія, екзегетика та етика. Він також досліджує взаємозв'язок між цими темами та їх вплив на антропологію Оригена.

Основний матеріал та результати.

У своїх працях Ориген також досліджує низку питань, пов'язаних із людською природою, включаючи стосунки між тілом і душею, походження гріха та зла, а також кінцеву долю людської душі.

Одним із ключових понять, яке розвинув Ориген у своїй антропології, є ідея «образу Божого». Відповідно до Оригена, люди створені за образом Бога, що означає, що вони володіють божественною іскрою або сутністю, яка відрізняє їх від інших створінь. Цей образ Бога не є фізичною чи матеріальною річчю, а радше духовною якістю, присутньою в усіх людських істотах.

Антропологія Оригена характеризується сильним наголосом на духовній природі людини. Він вважав, що душа є найважливішим аспектом нашого буття, і що саме через душу ми можемо мати стосунки з Богом. Він вважав, що душа вічна і безсмертна, і що вона здатна переживати різні духовні стани, від невігластва і гріха до просвітлення і святості.

Для Оригена образ Бога тісно пов'язаний з ідеєю свободи волі. Оскільки люди створені за образом Бога, вони наділені здатністю робити вибір і виявляти власну свободу волі. Однак ця свобода також пов'язана з великою відповідальністю, оскільки люди повинні використовувати свою вільну волю, щоб обирати добро й уникали зла.

На думку Оригена, гріх і зло не притаманні людській природі, а радше є результатом людського вибору та дій. Люди мають здатність відвернутися від Бога та прийняти гріх, але вони також мають здатність покаятися та повернутися до Бога.

Зрештою, антропологія Оригена ґрунтується на вірі в остаточне викуплення та відновлення людства. Незважаючи на присутність гріха та зла у світі, Ориген вважав, що Божа любов і благодать могутніші, і що через Христа всі люди можуть бути примирені з Богом і відновлені до своєї справжньої природи дітей Божих.

Люди створені за образом Божим і що наша кінцева мета — об'єднатися з Богом. Він бачив людську природу як складну суміш тіла й душі, і вірив, що душа безсмертна й існувала до нашого народження. Погляд Оригена на антропологію тісно пов'язаний з його поглядом на Бога та природу Всесвіту.

Згідно з Оригеном, Бог створив Всесвіт із нічого (як це показано у Старому Заповіті), і зробив це з метою спасіння людства. Він вірив, що Бог є Трійцею Отця, Сина та Святого Духа, і що Син (Ісус Христос) втілювався, щоб врятувати людство від гріха та смерті. Ориген розглядав Всесвіт як величезну ієрархію істот, де люди займають центральне положення [Louth 1983].

Сутність людського оновлення в творах Оригена Олександрійського є складним і багатогранним поняттям, яке є центральним

у його богословсько-філософському вченні. В основі ідей Орігена про оновлення лежить віра в те, що люди здатні досягти духовної трансформації та зростання, і що цей процес є важливим для досягнення спасіння та остаточного єднання з Богом.

Одним із ключових способів, за допомогою яких Оріген вважав, що люди можуть бути оновлені, був процес духовного зростання та очищення. Він вважав, що душа здатна подолати обмеження фізичного світу та досягти вищого стану свідомості та усвідомлення, який він називав «споглядальним життям». Через це споглядальне життя душа могла увійти в безпосередній контакт з Богом і бути перетвореною Його божественною присутністю.

Іншим важливим аспектом людського оновлення в думках Орігена була концепція апокатастасису, або остаточного відновлення всіх речей до їх первісного стану гармонії та досконалості. Оріген вважав, що через процес апокатастасису всі люди зрештою примиряться з Богом і повністю відновляться до свого початкового стану святості та досконалості. Ця ідея була суперечливою за часів Орігена і з тих пір обговорювалася теологами та філософами, але вона залишається потужною та впливовою концепцією в християнській думці [Ramelli 2019].

Крім цих духовних концепцій, Оріген також наголошував на важливості етичної поведінки та моральної цілісності в процесі людського оновлення. Він вважав, що люди можуть досягти справжнього оновлення, лише якщо вони живуть чеснотами та святістю, і що етична поведінка є важливою для духовного зростання та трансформації [Hanson 2004].

Згідно з Орігеном, людська душа постійно перебуває в стані трансформації, переходячи від стану гріха й зіпсованості до стану святості й досконалості силою Божої благодаті. Люди створені за образом Бога і мають у собі божественну іскру, яка дає їм потенціал для духовної досконалості. Однак цей потенціал часто затьмарюється гріхом і відволікаючими факторами матеріального світу. Щоб подолати ці перешкоди та досягти духовного оновлення, люди повинні брати участь у процесі

самоперевірки, покаяння та трансформації.

Орігенове розуміння оновлення ґрунтується на його вірі в триєдину природу Бога, яка, на його думку, була необхідною для розуміння процесу духовної трансформації. Зокрема, Оріген вважав, що Святий Дух був основним агентом оновлення, який працював у поєднанні з Батьком і Сином, щоб здійснити спасіння людства [Paget 2018].

У своєму коментарі до Євангелія від Івана Оріген описує процес оновлення як поступове перетворення душі, досягнуте завдяки дії Святого Духа. Ця трансформація характеризується серією етапів, кожен з яких представляє глибший і глибший рівень духовного розвитку. Перший етап передбачає визнання власної гріховності та потребу в покаянні, тоді як другий етап включає зобов'язання жити в самодисципліні та послуху Божим заповідям.

Оріген також підкреслює роль людської співпраці в процесі оновлення. Хоча робота Святого Духа є важливою, Оріген стверджує, що люди також повинні відігравати активну роль у власному перетворенні. Це передбачає процес покаяння та самодисципліни, а також готовність прийняти вчення Христа та наслідувати його приклад у всьому.

За Орігеном, духовний розвиток душі – це процес, що триває все життя, і він передбачає поступову трансформацію наших бажань і звичок. Він вважав, що процес духовної трансформації передбачає поглиблення наших стосунків з Богом і що цьому сприяє дія Святого Духа. Оріген розглядав процес духовної трансформації як низку етапів, кожен з яких представляє глибший рівень духовного розвитку [Keating 2007].

Висновки.

Нам важливо було показати, що хоча Оріген вважався християнським мислителем, що оказав значний вплив саме на християнську філософську традицію, тим не менш, у його християнській концепції можна знайти елементи філософської антропології, що він зробив значний внесок у формування антропології у своїх працях, досліджуючи низку питань, пов'язаних із природою людей, стосунками між тілом і душею та кінцевою долею людської душі. Він розглядав людей як духовні

істоти, створені за образом Бога, і вірив, що наша кінцева мета – об'єднатися з Богом. Однією з ключових тем в його антропології є ідея свободи волі. Він вважав, що люди мають здатність вибирати між добром і злом, і що наш вибір має наслідки для нашого духовного розвитку. Він вважав, що прояв свободи волі має важливе значення для наших стосунків з Богом, і він вірив, що завдяки нашим виборам ми можемо зростати в розумінні Божої волі.

У своїх творах Ориген підкреслює важливість глибоких і особистих стосунків із Христом як ключ до духовного оновлення. Саме тому, як слідує з аналізу ідей Оригена, перш за все, життя Христа є зразком життєдіяльності для всіх людей, і саме завдяки нашому наслідуванню Христа ми можемо подолати власні слабкості та вади і стати такими людьми, якими нас задумав Бог.

Нарешті, як слідує з вивчення творчості Оригена, кінцева мета процесу оновлення полягає в досягненні стану досконалості або «обоження», в якому душа повністю з'єднується з Богом. Цей стан досконалості, від-

повідно до Оригена, є кінцевою долею всіх людей, і ми можемо сподіватися досягти його лише через процес оновлення.

Таким чином, ми бачимо, що відповідно до Оригена, процес оновлення включає поступову трансформацію душі, досягнуту завдяки дії Святого Духа та людській співпраці з ним. Саме тому Ориген наголошував на важливості глибоких і особистих стосунків з Христом як ключовим до духовного оновлення, і вважав, що кінцевою метою цього процесу є досягнення стану досконалості або обоження, в якому душа повністю з'єднується з Богом.

Загалом, концепція людського оновлення Оригена була головно для формування його антропології, а його ідеї про духовне зростання, очищення та апокатастасис людини є його вкладом у антропологічно-духовне бачення людини. З цих глибин його духовної антропології, як показано у нашому дослідженні, вилівають аспекти етичної поведінки та моральної цілісності в процесі людського оновлення, які залишаються актуальними і впливовими і у сучасній християнсько-філософській думці.

Бібліографічні посилання / References

- Grant, R.M. (1967). *The influence of Greek ideas and usages upon the Christian church*. London: Hutchinson University Library.
- Hanson, R.P.C. (2004). *The search for the Christian doctrine of God: The Arian controversy 318-381*. T&T Clark.
- Keating, D.J. (2007). *Deification and Grace*. Milwaukee: Marquette University Press.
- Louth, A. (1983). Origen and the doctrine of the Trinity. *The Journal of Theological Studies*, 34(2), 515-532.
- Origen. (2020). *Homilies on the Psalms: Codex Monacensis Graecus 314*. J.Trigg, trans. Washington (D.C.): The Catholic University of America Press.
- Paget, J.C. (2018). *Reconstructing Origen's system of theology*. Oxford University Press.
- Ramelli, I. (2019). *The Christian doctrine of apokatastasis: A critical assessment from the New Testament to Eriugena*. Brill.
- Russell, N. (2017). *The Cambridge companion to Origen*. Cambridge University Press.
- Simonetti, M. (Ed.). (2003). *Bible and theology in the Christian tradition: A historical and systematic survey*. Wm. B. Eerdmans Publishing.
- Tarazi, P. (2012). *Origen and the doctrine of apokatastasis*. St Vladimir's Seminary Press.
- Wilken, R.L. (2003). *The spirit of early Christian thought: Seeking the face of God*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Young, F.M. (2004). *The relevance of Origen: A Christian thinker for today's world*. *Theology*, 107(833), 253-260.
- Ориген. (2008). *О началах. Против Цельса*. СПб.: Библиополис. / Origen. (2008). *O nachalah* [On the Beginnings]. SPb.: Bibliopolis. (in Russian)